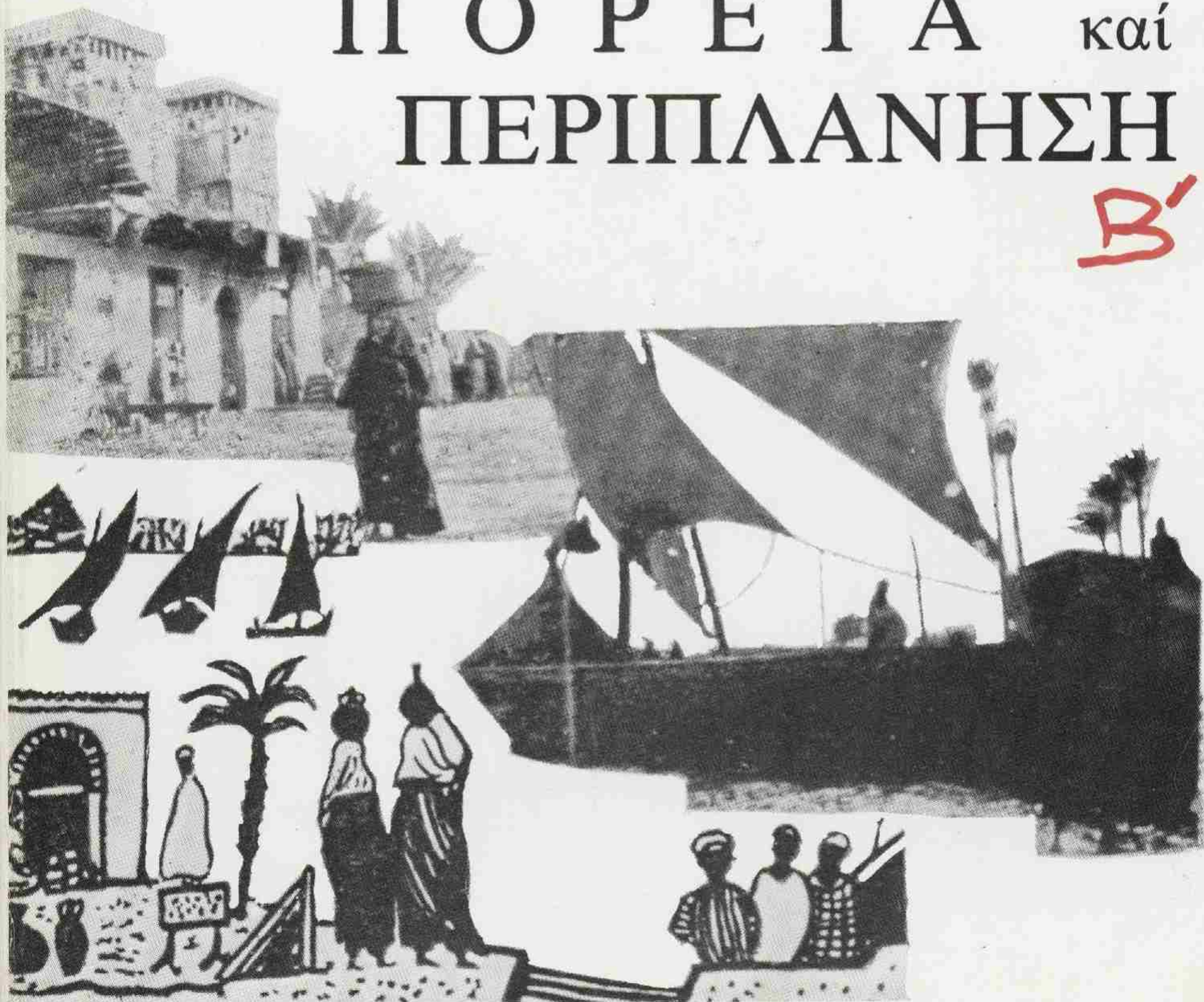

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΟΡΕΙΑ καί
ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ

B'

ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ

...μικρό πράμα δέν είναι τά λόγια...

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ»
ΕΡΓΟ «ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ»
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ»
ΕΡΓΟ «ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ»
ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ

ΠΟΡΕΙΑ
ΚΑΙ
ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ

Β' Βιβλίο
Μεταφραστές και προσθήκες

ΑΘΗΝΑ
1987

ΕΛΛΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΟΡΕΙΑ
καί
ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ

β' έκδοση
μέ περικοπές καί προσθήκες

ΑΘΗΝΑ
1982

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
I ΤΟ ΠΡΟΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΝΗΣΙ	5
II ΑΙΓΥΠΤΟΣ	61
III ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	103
ΠΡΟΣΦΥΓΙΑ	105
ΒΗΘΛΕΕΜ	109
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	111
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	119

ΤΟ ΠΡΟΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΝΗΣΙ

ΤΟ ΠΡΟΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΝΗΣΙ

Ἐπί φασιστικῆς δικτατορίας στήν Ἑλλάδα ἡ ἐξουσία μετακινουῖσε ἕναν πολιτικό ἐξόριστο ἀπό νησί σέ νησί, ὅπου ἔμενε αὐτός μέ τήν καλή παρέα πού ἔκανε διασκέδαζε τήν πλήξη, στό φάκελό του ἦταν σημειωμένος «ἐπικίνδυνος». Ἦταν καί Ποιητής. Μέ τίς συχνές μεταγωγές κατάντησε γνῶριμος στά βαπόρια πού κάνουνε τήν ἄγονη γραμμή τῶν Κυκλάδων, οἱ ναῦτες τόν κερνούσανε καφέ. Μιά φορά συνταξίδεψε μέ δύο πολιτικούς βαρυποινίτες, ἔκανε ποίημα:

Σᾶς φρουροῦνε δεμένους στ' ἄρμπουρο τῆς πλώρης
ἄλλοι δύο ἀμετανόητοι.
τό στόμα σας ἀκατάδεχτο σάν τοῦ νεκροῦ - μιλήστε
ἅμα μιλήστε ξημερώνει μεγάλη μέρα.
μεγάλη μέρα τοῦ καλοκαιριοῦ, μεγάλο δίκιο
δελφίνια ξεπερνοῦνε τό βαπόρι μας
τό δρομολόγιο ἄργό.

Οί στεριές βγάζουνε μιά μοσκοβολιά

— σηκῶστε τό κεφάλι

καί τά μελισσάκια κάνουνε χαρές

ἀνθίσανε οί ἄσπαρτες πλαγιές

κι' ἐκεῖνο τ' ἀπότιστο λιβανόχορτο

κι' ὁ στυφός καρπός γίνεται μέλι,

μέλι πιό βαρύ ἀπ' τῆς μελόπητας.

Γυρίστε τό κεφάλι, γιαλό-γιαλό περνοῦμε

κάβοι ψηλοί — βαθιά νερά

χαμηλοί κάβοι — ριχές ἀμμοῦδες, ξέρες

κατάγιαλα ἔρημα, ἔρημα ἑλληνικά

λίγα μέρη ξακουσμένα — στή Χαλκίδα

στρίβουνε καθ' ἕξι ὧρες πάνω - κάτω τά νερά

περνοῦνε πάνω - κάτω τά πλεούμενα

φωνάζουνε τ' ὄνομά τους,

τό ποῦ πᾶνε κι ἀπό ποῦ ἔρχονται.

Οί κόρφοι μαζεύουνε καταχνιές

στίς κορφές ἀσπρίζουνε Ἀη-λιάδες

κάθε χωριό κρέμεται ἀπ' τό μονοπάτι του

ὅπου πρασινάδες πλοῦτος, νερά

μά σάν τούς πλούσιους καί στά μέρη τοῦτα

ὁ ὕπνος καί ὁ ζύπνος βαρύς.

Βραδιάζει, δεμένους τούς ἀφήσανε

ὅμως τό δέσιμο ἐν πλῶ ἀπαγορεύεται

Τώρα τυλίγεται τό κεντητό χαλί τῆς μέρας

ξετύλιξε ἡ νύχτα τή μαύρη τῆς ὑπομονῆ

οἱ κοιμισμένοι μοιάζουνε

οἱ ἄγρυπνοι δέ μοιάζουνε.

Σκοτείνιασε, ρίξανε πίσω τό κεφάλι

σαλεύει ἀργά ἡ μύτη τοῦ ἄρμπουρου μέσ στ' ἄστρα,

ξάρτια, σκοινιά ψιλογραμμένα μέ τήν τάξη τους

αὐτοί στή ρίζα τοῦ ἄρμπουρου δεμένοι.

—” Ἄς μᾶς πηγαίνουνε δεμένους
ἄς μᾶς δέσουνε καί τά μάτια, πάλι ἐμεῖς βλέπομε.

Τ’ ἄρμπουρο μαρτυρᾶ:

— Δέν ξεδιάλυνα εὐκή μέ ἴβρε ἤ κατάρα
τότες πού μέ κόψανε στό δάσος καί μέ σύρανε,
μά σέ πελεκημένο ξύλο μηδέ σέ φυλλωμένο
δέν ἀκουμπήσανε κεφάλια
καμαρωτά σάν τά δικά τους.

Τό στῆθος τους δέρνεται καί χαίρεται

θαλασσομάχα πλώρη

ἄξαφνα κουδουνίζουνε οἱ χειροπέδες - τότες

πετιοῦνται πάνω οἱ φρουροί μέ στημένα τουφέκια

τούς κυκλώνουνε,

μέ στημένα τουφέκια ποιούς κυκλώνουνε;

Δυό δεμένους δίκαιους ἐπαναστάτες ἄγρυπνους.

Ἐκεῖνο τό ταξίδι τόν φέρανε στό προτελευταῖο νησί
τοῦ Αἰγαίου. Ἡ ἐξορία ἐκεῖ πολύ βαριά, τά πηγάδια πολύ
γλυφά καί δέν περίσσευε νερό ἀπ’ τίς στέρνες γιά τούς
ἐξόριστους, μαζεύανε τό πόσιμο στάλα-στάλα στά μισά
ένός γκρεμοῦ, κινδυνεύανε γιά νά γεμίσουνε κανένα
βαρελάκι. Μάλιστα ἔτυχε τότε δέν εἶχανε φέρει ἐκεῖ
συντρόφους πού βαστοῦνε τήν κατάσταση, ἐπίτηδες ἤ
ἐξουσία τούς ξεχωρίζει ἀφήνει τούς ἀμάθητους νά παρα-
δέρνουνε. Κι’ ὁ ποιητής στήν ἀρχή δέν ἤβρε στέγη στήν
ὀμάδα. Μόνο οἰκονόμησε μισό ἀντίσκηνο καί τόστησε
μπρός σέ μιά κουφάλα βολικιά, παρακεῖ ἀπ’ τό νεροστά-
λαμα, ἐκεῖ ἔστρωσε. Ἰσιωσε καί 2-3 δρασκελιές τόπο σάν
πεζούλι, κατέβαινε κάθε μέρα γιά ψωμί. Καί ὅτι ἄλλο.
Πότε τοῦ φυλάγανε τή μερίδα του καί πότε τόν διώχνανε.
Τόν εἶπανε Γέρο, ἔτσι τούς φάνηκε.

Καμιά φορά μιλούσε μοναχός του αναλόγως και μέ την άφαγία του. Και κατά τούς καιρούς πού φυσούσανε. Μιλούσε και μπροστά στό πέλαγος σά νάτανε μικρόφωνο πού παίρνει τή φωνή.

”Έλεγε μέ μιά παράκαιρη χειμωνιάτικη καλωσύνη:
Σήμερα κοιμηθήκανε οί άέρηδες, κοιμοῦνται οί άκοίμητοι, σήμερα μάς κάρφωσε ή άπανεμιά και μάς κρίνει χτές ό άέρας, ή βουή, σαλεύανε τά σύννεφα, τά κύματα σήμερα θόλωση, άσάλευτη θάλασσα, ένα οὔρανός θάλασσα και μεϊς μέ τήν άσαλεψιά, μέ τήν άπανεμιά,
πέτρες πάνω στίς πέτρες
αὔριο πάλι θά σαλέψομε, θά μιλήσομε,
άπ’ τίς πέτρες θά ξεκολλήσομε.

”Αχ γνώση τοῦ κόσμου διπλή κι ή αϊσθησή του ή άγρυπνη, πράξη - άπραξία, σέ κάθε ὠρα και θέση ὡς τήν αντίθεση.

Και τό χαλίκι τοῦτο δίπλα στή φτέρνα μου, στή θέση του γράφει ὅσον τόπο πιάνει κι ὅσον δέν πιάνει, σχήματα ὅμοια κι άνόμοια.

Κάθε σχῆμα και διπλό σημάδι, δείχνει και καταλει τέλος κι άρχή θέση κι αντίθεση,
ή γνώση τοῦ κόσμου κι ή αϊθησή του,
αϊσθηση και γνώση ξεχωριστή διπλή.

Τά γύριζε και τραγουδιστά:

Στή θόλωση και στήν άμιλησιά και τό κορμί μου τοῦτο τό ένα τό παρ’ ὀλίγο και κανένα, τό σημερινό ἔδῶ
αὔριο μέ τά μυριόφωνα μυριόφωνο
αὔριο μέ τά πουλιά, μέ τά πουλιά, περνοῦνε χελιδόνια
μέ τά γρήγορα και μέ τ’ άργά, πρώιμα, ὄψιμα -
και σύ παντοῦ φωνή μου και φωνές σας
σώπασε ή μιά και καταλάγιασε

ή άλλη ξεγελά τούς φύλακες, τραγουδά.
ποιά τραγουδά και ποιά σωπαίνει ΩΣ ΠΟΤΕ...

Τό βαπόρι πού κάνει τήν άγωνα γραμμή πέρασε γιαλό
μέ τή σπάνια μπουνάτσα. Στήν άσάλευτη θάλασσα πάνω
κουδουνίζουνε οί όμιλίες τών έπιβατών. Τ' άπόνερα του
βαποριοϋ λάμπουνε πυχτά και καστανά σά χυμένο μέλι.
"Αξαφνα ή μηχανή σώπασε, άκούστηκε: ΩΣ ΠΟΤΕ;... οί
όμιλίες κοπήκανε, πεταχτήκανε πάνω οί νυσταγμένες
βάρδιες, ό καπετάνιος έσκυψε άπ' τή γέφυρα, κοιτάζει
πρύμα - πλώρη μέ μάτι άγριεμένο. Μά στή στιγμή
ξανάπιασε τό ντούπ-ντούπ ή μηχανή.

"Ενας άσπρομάλλης ναύτης ήρθε και θύμιασε στήν
πλώρη άμα βασίλεψε ό ήλιος. "Ο ήλιος βασίλεψε, κάποια
στεναχώρια κυρίεψε. Σά φτάσανε στον Πειραιά μιά
έπιβάτισσα είπε πώς ένα γυναικειό μισό κορμί άκολου-
θοϋσε τό βαπόρι, μισό κορμί σάν άγαλμα σκεπασμένο
φύκια, μέ τό στόμα του άνοιχτό φάνηκε, ξεφώνισε,
κουνήθηκε σά θαλασσινό πρᾶμα μέ τά νερά και πάλι
βούτησε. "Ο έργάτης πού τής σήκωσε τό μπαούλο τής
είπε πώς σ' εκείνα τά έρημόνησα, προς τό πέλαγος τής
Κρήτης, άσκήτευε κάποιος μετανιωμένος ζωοκλέφτης, ό
έργάτης μέ τά μάτια του είδε τό φωσάκι του σ' εκείνα τ'
άταξίδευτα μέρη, άκουσε μάλιστα πώς άνάβανε χωρίς
λάδι δυό πετρωμένα καντήλια στή σπηλιά του.

"Ο Γέρος έκανε μέρες νά κατέβει. "Ο νοϋς του
περιπλανήθηκε, σάν άμάθητο κυνηγιάρικο κουτάβι πού
κουράζεται άδικα, ωσπου είδε μπροστά του τήν άπλή
σκέψη πώς κι ή έξορία τούτη είναι κι' αυτή μάχη μέ
τό φασισμό. «Κι έδᾶ αυτόν παλεύομε, τον ίδιο έχθρό...».
Και βρέθηκε ζαρωμένος άκρη-άκρη στήν κουρελού του,
τό αίμα του κρύο άπ' τήν άφαγιά και τήν άσαλεψιά,

μαχαίρια νά τόν τρυπούσανε δέν ἔβγαζε σταλαματιά.

Καί πάλι φύσηξε τό πρωί μελτέμι, τίναξε ὁ Γέρος τήν κουρελού, πῆρε νερό καί 4 ἡμερῶν ψωμί, μούσκεψε λίγο, ἔφαε. Κοίταζε πάλι τό πέλαγος κι ἔλεγε:

Φύσηξε, φύσηξε... ξεχώρισε οὐρανός καί θάλασσα
σαρκώσανε τ' ἀνάερα καί τά τρεμάμενα.

Ἐναλογίζομαι κι ὅσα δέ φαίνονται...

τοῦ νοῦ οἱ δρόμοι ἀνοίξανε...

ποιός ζωντανός, ποιός Ἑλληνας χόρτασε δρόμους;

Τά πλεμόνια ποτέ χορταίνουνε ἀέρα;

Ἐο κόσμος δέ χορταίνεται

χάρη καί καταδίκη.

Πές πώς ἓνας ταχυδρόμος φορτωμένος γράμματα καί δέματα μέ μπερδεμένη τή σύσταση περπατᾶ καί τή γυρεύει. Κι ἂν κουραστεῖ, ἂν θυμώσει καί σκίσει τά φάκελα καί τά δέματα θά διαβάσει μέσα πώς ἔτσι τοῦ μέλλεται νά περπατᾶ, βρίσκει δέ βρίσκει παραλήπτη, ΤΡΕΧΕΙ Ο ΜΙΣΘΟΣ...

Ἐπομονή καί γρηγοράδα τῆς ἐξορίας καί τῆς ζωῆς ἀπό διπλή ρίζα πιασμένη.

Κι ἀκοίμητη τούτη αἴσθηση καί γνώση, σέ ὅμοια καί ἀνόμοια, μεγάλα καί παραμικρά εἶναι ἡ ἐπαναστατική.

Ἐπαναστατική γνώση κι αἴσθηση τοῦ κόσμου, ἡ πιό ἀκοίμητη, γίνεται-ξεγίνεται, κίνηση καί στάση.

Ἐλληνικά δυό λέξεις ἀντίθετες: στάση καί κίνημα συνονοματίζουνε τήν ἐπανάσταση, γριά ἡ γλώσσα μας, ξέρει πολλά.

Κι ἐπαναστατική γνώση κι αἴσθηση τοῦ κόσμου μεταμορφώνει καί μεταμορφώνεται ἀδιάκοπα, γίνεται-ξεγίνεται, Ο,ΤΙ ΛΕΙΠΕΙ ΓΙΝΕΤΑΙ.

Καί πάλι τό γύρισε κάπως τραγουδιστά ὅπως τό συνηθίζε:

“Ο,τι λείπει γίνεται

“Ο,τι λείπει γίνομαι

“Ο,τι λείπει θά γίνομε

Γίναμε τό δίκιο πάθος καί πράξη του. Γίναμε οἱ αἰχμάλωτοι μπρός στό ληστή, γίναμε καί τά λύτρα.

“Ενας ἐκτοπισμένος λαθρέμπορος πέρασε μιά μέρα κοντά στό γιατάκι τοῦ Γέρου, τά πῆρε ὅλα τό μάτι του: «Τέτοιες κουφάλες κι’ εὐκολίες γυρεύαμε καί μεῖς στή δουλειά μας...» εἶπε «...καί τά νερά βλέπω παρακεῖ κρεμαστά.. καί 500 τόνους καΐκι τραβοῦνε... Μόνο πώς δέ βγάλανε ἀκόμα μηχανές νά μήν ἀκούγεται ὁ χτύπος...». Αὐτά ἔβαζε ὁ νοῦς του. Ρώτησε τό Γέρο ἄν ξέρει γράμματα, τοῦπε πώς ξέρει: «Χρήσιμοι κάτι τέτοιοι σάν ἔσένα» τοῦ λέει γιά ἐγκώμιο. Τήν ἄλλη μέρα τούφερε γιά φύλαξη ἕνα παλιό ράδιο μά τοῦ ἄφησε παραγγελία ν’ ἀκούει ὅσα λένε οἱ σταθμοί γιά πόλεμο. Στόν πόλεμο εἶχε τίς ἐλπίδες του.

“Ενα πρωῖνό φώναξε ὁ Γέρος στήν ἀγγαρία τοῦ νεροῦ πώς χάλασε τό ράδιο. “Ενας πολύ νέος Δημοδιδάσκαλος τᾶκουσε καί τοῦ κόπηκε ἡ διάθεση. Ἄνέβηκε, κοίταξε τό γυαλιστερό κουτί, ὅπως ἦτανε στημένο στήν κουφάλα, εἶπε πικρά:

— Δέ θά μαθαίνουμε πιά τά νέα...

— “Ετσι θά κάνομε γιά νέα ὅπως οἱ ὄρνοιθες γιά σπόρο; λέει ὁ Γέρος, ἐμεῖς πιά ξέρομε τόν πρῶτο καί κύριο ἀγῶνα, στόν ἐργατικό ἀγῶνα μέσα καί μεῖς... φτάνει ν’ ἀντέξομε.

“Ο νέος ξανάλεγε: Δέ θά μαθαίνομε τίποτα...

— “Ε, ἀντοχή θέλει καί τό τίποτα, θά το φορτωθοῦμε

κι αυτό Δάσκαλε, θά τό πᾶμε παρακεῖ, μή σέ καρφώνει τό τίποτα καί τ᾿χρηστο τοῦτο κουτί.

Μά ὁ Δάσκαλος σά ν᾿κούσε κάποια ξαφνική διαταγή ἄρπᾶ τό ράδιο, ξεκολλᾶ κάτι παλιосύρματα καί μέ τό ράδιο ἀγκαλιά σαλτάρει στό πεζούλι, ζυγιάζεται ὅπως ὁ βουτηχτής μέ τό μάρμαρο ἀγκαλιά καί μέ κολλημένο στόμα ἔτοιμος νά πέσει. Πετιέται ὅμως ὁ Γέρος κρεμιέται πάνω του, τόν τραβᾶ χάμω τόν καθίζει καί καθίζει δίπλα του. Ἐκεῖνος κουνούσε μπρός - πίσω τό κορμί του, τραβοῦσε τό πουκάμισό του καί τό κομμάτιαζε. Θέλει ὁ Γέρος νά τοῦ φέρει νερό μά εἶναι τό σταμνί κρεμασμένο παρακεῖ στόν ἴσκιο, δέν τόν θαρεύεται. Χουφτιάζει πετράδια καί χώματα καί τοῦ τά βάζει στά χέρια του, αὐτός ἔπιασε καί τά πετοῦσε μακριά μέ μανία. "Ὡσπου κουραστήκανε τά τρεμάμενα χέρια του, κουράστηκε κι' αὐτός, ἔπεσε ξερός. Πότε - πότε βογγοῦσε «μή μοῦ μιλᾶς, φτάνουνε πιά τά λόγια»...

ἌΟ Γέρος γύρισε τό κεφάλι του πρὸς τό πέλαγος φώναξε: «Μικρό πράμα δέν εἶναι τά λόγια».

"Ἦστερα πάλι ταίριασε κεῖνα τά λυπημένα καί θαρρετά:

Μικρό πράμα, δέν εἶναι τά λόγια
καί μέ ὄπλα καί μέ λόγια
διπλό δίκιο δίκικοπο λεπίδι

"Ὅσα λόγια χρειάζονται θά τά ποῦμε
ὅσα λόγια λείπουνε θά τά βροῦμε
ποιοί ἄλλοι; Ἐμεῖς,
ἔμεῖς τά σαρκώνομε, τά περπατοῦμε.

Τοῦ Δάσκαλου τό κεφάλι ἀπόμεινε σά σφαγμένο καί πεταμένο, τά πλευρά του δείξανε ἄσπρα μέσ ἀπ' τό κουρελιασμένο πουκάμισο σάν τοῦ μαδημένου πουλιοῦ.

Χωρίς νά μεταγυρίσει καθόλου ρώτησε τό Γέρο πόσα χρόνια εἶναι δικασμένος.

— “Όσα χρόνια μᾶς ἐξουσιάζει ὁ φασισμός...

— Θά φύγομε ποτές ἀπό δῶ;

— “Αν θέλομε φεύγομε κι’ αὔριο...

Καθώς κολλᾷ στήν πέτρα της ἡ πεταλίδα πού τήν ἄγγιξε ἡ μύτη τοῦ μαχαιριοῦ ἔτσι κόλλησε στό χῶμα τό κορμί τοῦ Δασκάλου, δέ χρειάστηκε νά ὀνοματίσει ὁ Γέρος τή δήλωση πού κλέβει ἀπ’ τούς ἀποκαμωμένους ἡ ἄνομη ἐξουσία, συνέχισε:

— “Αν θέλομε φεύγομε, δέν εἴμαστε ναυαγισμένοι ἐδῶ κατά λάθος, ξέρομε γιατί καί πῶς ἤρθαμε δῶ.

Ἐπίσης ὁ Δάσκαλος μισοσηκώθηκε στούς ἀγκῶνες. Τά χεῖλια του ἦτανε δαγκαμένα καί βαμμένα μέ λίγο αἷμα, σά νά τόν εἶχανε κεράσει κι ἔσταξε βύσσινο γλυκό. Σκούπισε τό στόμα του μέ τό πουκάμισό του: «λέγε...» εἶπε τοῦ Γέρου.

Ἐπίσης ὁ Γέρος κατακουρασμένος τώρα καί κεῖνος. Μά πάλι ἄλλο δέν εὔρισκε κατάλληλο παρά μόνο νά μή σταματήσει στιγμή νά τοῦ μιλᾷ:

— Σήκω, μετακουνήσου, μᾶς ἔπιασε ἥλιος...

Λοιπόν ἀπλώσανε παρακεῖ τήν κουρελού τοῦφερε καί στό κύπελλο νερό.

— Ξέσφιξε καί τό κορμί σου ἄς πέσει χάμω σά μισοάδειο τσουβάλι, ἀνάσαινε καί μέ τό νοῦ καί μέ τήν κοιλιά.

Ἐπίσης ὁ Γέρος τώρα μιλᾷ σά γιατρός, τοῦ ἀνεσηκώνει τό ἄνα ὕστερα τᾷλλο τεντωμένο ποδάρι, τ’ ἀφήνει καί πέφτει: «παῖξε λίγο τή φτέρνα, μιά τρίχα παραδῶ-παρακεῖ»...

Σά νᾶβρε τή βολή του τότες ἐκεῖνος, ὅπως βρίσκεται τό ἴσιο μέ τ’ ἀλφάδι. Καί τό βάρος του χύθηκε ὀλοῖσια

μές στή γῆς. Κι ὁ ἀέρας ἔφτασε ἀπ' τὰ ρουθούνια
ὀλόισια στά σπλάχνα του.

Σιγομιλᾷ πάλι ὁ Γέρος:

Εἴμαστε δυό ἐξόριστοι
μές στούς πολλούς καί μεῖς οἱ δυό
ἀπό κείνους πού φοβᾶται ἡ πολιτεία, τούς ἐξορίζει,
ξέρομε γιατί μᾶς φοβᾶται καί μᾶς ἐξορίζει
ξέρομε ποιό δίκιο φοβᾶται ἡ πολιτεία
τῆς τάξης μας τό δίκιο τό ἐργατικό
κι ὅπου εἴμαστε μεῖς αὐτό γυρεύομε, αὐτό φανερώνομε.
Εἴμαστε πιά ἓνα μέ τό δίκιο τοῦτο,
Αὐτοί πού εἴμαστε αὐτό εἴμαστε,
καμιᾶ ἐξορία δέν ξεμαθαίνει τό δίκιο πού μάθαμε.
ὅπως δέν ξεμαθαίνεται τό κολύμπι,
ὁ κολυμπητής κολυμπᾷ ὅσο βαστᾷ, φτάνει νά βαστᾷ.
Γνώση τοῦ κόσμου πιά κι ἡ ἐξορία τούτη,
ἄλλη μιᾶ γνώση κι αἴσθησή του ἄγρυπνη,
μπροστά μας οὐρανός καί θάλασσα.

— μή μᾶς μπερδεύει Δάσκαλε ὁ πολὺς οὐρανός κι ἡ
τόση θάλασσα... καί τό γύρισε στό τραγούδι:

Θάλασσα χωρισμός κι ἀντάμωση τῶν ἀνθρώπων,
οὐρανός ξένος ἄρχοντας καί ξένοιαστος
ὁ ἥλιος πιά ὁ ὑπηρέτης ἀνοίγει-κλείνει τίς πορτάρες,
αὐτός διώχνει, αὐτός κερνᾷ περαστικούς καί ταχτικούς,
πλουτίζει καί φτωχαίνει τόπους,
ἄξιος ὑπηρέτης καί πονηρός βαστᾷ ὅλα τὰ κλειδιά.
Καί τό Αἰγαῖο τοῦτο ἀπόμερο,
μέ τόν ἀγώνα ξαναγράφονται ἐξ ἀρχῆς καί τὰ νησιά.
πλῆθος νησιά βγάζουνε λάδι, βγάζουνε σταφύλι,
ἄλλα βγάζουνε μόνο φασκομηλιά.
Καί μεῖς καταμεσίς, ἀπό τίποτα χορτασμένοι,

μέ τά χέρια, μέ τό νοῦ πολεμοῦμε,
μέ ὅσα μάθαμε καί μ' ἄλλα πού ξεμάθαμε...
ἡ μάχη δέν τελειώνει.

Ὁ Γέρος ἀκούμπησε τώρα στό γόνατο τή μισόκλειστη χούφτα του, ἔκανε πώς ἔβλεπε μέ κιάλι.

Μικρός ὁ περίγυρος τῆς χούφτας μου μικρός κι ὁ περίγυρος τοῦ νησιοῦ αὐτουνοῦ μέσα ὅμως χωροῦνε ὅσα ξέρομε, κοντινά καί μακρινά τά φτάνει ὁ νοῦς, δέ βουλιάζει δέν πληρώνει ναῦλα, ὁ χωροφύλακας δέν τόν ἀκολουθᾷ ἔ Δάσκαλε;

Γυρίζει κοιτάζει ὁ Γέρος τό Δάσκαλο κοιμισμένον:
«Μέ τά λόγια πέρασε μιά κακιά ὥρα τῆς ἀνοιξης...»

Χαμηλώνοντας ὁ ἥλιος δροσίσανε οἱ ἀκρογιαλιές, ἴσκιωσε ἡ κατάξερη πλαγιά, φανήκανε στό μοναχικό μονοπάτι δυό ἐξόριστοι καί φωνάζανε τοῦ Γέρου ἀπό μακριά μήπως εἶναι ἐκεῖ ὁ Δάσκαλος. Κατέβηκε ὁ Γέρος πιο κάτω καί τούς εἶπε πώς εἶχε ἀρρωστήσει ὁ Δάσκαλος, τώρα κοιμᾶται. Τοῦ λένε «ξύπνα τον».

— Σταθῆτε νά σᾶς πῶ...

— Δέ μᾶς χρειάζονται πολλά λόγια.

— Κι αὐτά χρειάζονται...

— Ἀφήνεις τίς παροιμίες Γέρο νά πᾶς νά φωνάξεις τό φίλο ἢ νά πεταχτῶ ἐγώ νά τόν κατεβάσω.

Ἔτσι θυμωμένα μίλησε ὁ πιο νέος ἕνας Χτίστης μέ ψιλή μέση καί μεγάλες πλάτες πού ἡ δύναμη τῶν χεριῶν του νικοῦσε τό λογικό του. Τώρα ἔκανε νά πεταχτεῖ πρὸς τά πάνω. Ἐκανε μπρός κι ὁ Γέρος μέ τά χέρια τεντωμένα παρακαλετά, μά ὁ Χτίστης παρεξήγησε τά τεντωμένα χέρια, τόν ἄδραξε ἀπ' τή μέση κι' ὅπως τόν ἔπιασε ὁ Γέρος ἀπ' τόν ὦμο δίχως κακία τοῦ δίνει αὐτός μιά καί τόν ρίχνει καταγῆς. Κύλησε τόν κατήφορο χτυπήθηκε

ὥσπου βρόντηξε πάνω σέ μιά πέτρα σάν ἄψυχο πράμα. Τρέχει ὁ μεγαλύτερος, προλαβαίνει ὅμως ὁ Χτίστης τοῦ τινάζει μιά κλωτσιά κατακέφαλα μέ τήν ἀρβύλα.

— Τραβήξου, φώναξε τοῦ Χτίστη ὁ μεγαλύτερος καί μπῆκε ἀνάμεσά τους.

— Τοῦτος ὁ ἄχρηστος Γέρος θ' ἀχρηστέψει κι ἄλλους.

— Φύγε... τοῦ λέει πάλι ὁ ἄλλος, λέει καί τοῦ Γέρου:

— Δέν ἔπρεπε νά γίνει αὐτό πού ἔγινε... Ρίξε νερό κρύο στό κεφάλι σου, στείλε μας καί τό Δάσκαλο. Νάρθεις καί σύ κάτω σέ δύο μέρες...

— Καλά, εἶπε ὁ Γέρος. Ὑστερα πῆρε τόν ἀνήφορο πού κατέβηκε κυλιστός, κούτσαινε, οἱ πόνοι τοῦ κόβανε τά κόκκαλα. Λαφροξύπνησε τό Δάσκαλο, τοῦπε πώς τόν περιμένουνε κάτω. Αὐτός ἤπια λίγο νερό δρόσισε λίγο τό κεφάλι του, τράβηξε, ξεκούραστος, οἱ πέτρες βουίζανε σά ντέφια ὅπου πατοῦσε τό πόδι του, δέν εἶχε τίποτα στό νοῦ παρά νά πάει κάτω στήν ὥρα του.

Ἐκανε ὁ Γέρος δύο μέρες θερμασμένος καί νηστικός. Ἐνας ἰδρώτας τόν ἔκοβε καί πόνοι. Ἀνέβαινε κούτσα-κούτσα στήν ἀνήλια γουρνίτσα νά πιεῖ νερό. Εἶχε σπάσει τό σταμνί του. Τόν ἔκοβε ἡ ἀγωνία τῆς κρίσης πού θά βγεῖ μεθαύριο. Παραμιλοῦσε κι' ἔλεγε:

— Μέ χτύπησε κάποιος δικός μας, κάποιος μικρός μας, ὁ πιό μικρός, δικός ἀδερφός μας.

Ὁ ἀδερφός μου ὁ παιδευτής καί κριτής μου, αὔριο μέ κρίνει

καί τήν ἀνάσα μου θά κρίνει.

Ζῆσε ἀδερφέ μου γιά νά ζήσομε, κρίνε με γιά νά κρίνομε, νέοι καί γέροι σ' ἕναν ἀγώνα δίκαιο, ἀξεχώριστοι.

Ἐπειτα κατέβηκε ὁ Γέρος τοῦ δώσανε τρεῖς μερίδες

ψωμί κι ένα χωνάκι έλιές, τοῦ εἶπανε νά παρουσιαστῆί τήν ἄλλη μέρα στό γραφεῖο. Εἶχανε φέρει ἐκεῖνες τίς μέρες μιάν ἀποστολή ἐξορίστους διαλεχτούς κομμουνιστές, φέρανε καί φρουρά διπλή στό νησί.

Ἀποβραδύς ὁ Γέρος κάθισε ὄξω ἀπ' τ' ἀντίσκηνο, καθώς συνήθιζε, χάζευε τήν πλαγιά μέ τά σκαλωτά πεζούλια πού κατεβαίνανε καί στενεύανε ὅπως στ' ἀρχαῖα θέατρα ἴσαμε τήν κλειστή ἀμμουδιά. Κάτω-κάτω σέ τόσο δά ένα πλακοστρωμένο ἄλωνάκι, ὅπου ἔπεφτε γρήγορα ὁ ἴσκιος τοῦ βουνοῦ καθίζανε οἱ ἐξόριστοι γιά δροσιά καί γιά συζήτηση. Ἀπό ψηλά δέν τούς ξεχώριζε μά τούς ἤξερε, ὅπως ξέρομε τί φυτρώνει σέ κάθε μπουστάκι ἀπ' τόν ἴδιο σπόρο στόν καιρό του. Τούς μετροῦσε λοιπόν μέ τό νοῦ. Εἶναι δύο-τρῆς ἄραγε πόσοι νᾶναι οἱ μορφωμένοι κομμουνιστές, ἢ καρίνα τοῦ караβιοῦ. Κοντά τους ἄλλοι συνειδητοί ἀπό ξυπνημένα ἐπαγγέλματα οἱ ζωηροί στίς ἀπεργίες πρῶτοι, μ' αὐτούς κι ὁ Χτίστης. Θά ναι κι ένα-δύο ἀσπρομάλληδες πού διαβάζανε ἀπό παιδιά, συλλαβιστά παράνομες φυλλάδες, δέ γνωρίζουνε στόν κόσμο ἄλλο ἀπό διωγμούς. Εἶναι κι οἱ φυματικοί, δέ λείπουνε. Καί δύο νέοι ἀπό φτωχικά χωριά, μέ ξερό ψωμί σπουδασμένοι, μ' αὐτούς κι ὁ Δάσκαλος - κι ἄλλοι συνεπαρμένοι πού ἐλπίζουνε πώς ὁ ἀγώνας τελειώνει σύντομα. Παρακεῖ τριγυρίζουνε κανέννας παλιοημερολογίτης ὁ ζῆλος του ἄχρηστος, μερικοί ζωοκλέφτες, λαθρέμποροι ἄχρηστες κι αὐτονῶν οἱ παλικάριές τους σέβονται τούς πολιτικούς δέ ρουφιανεύουνε.

Τώρα ἔχουν ἀποτελειώσει τίς ταχτικές δουλειές, φάγανε βραδινό συσσίτιο, κόψανε στή μέση τά μετρημένα τσιγάρα, καπνίζουνε...

Καλά κάνουνε ὅ,τι κάνουνε.

Τό μισό τσιγάρο, ἢ караβάνα πού πλύνανε, τό ψωμί

πού μοιράσανε, ή μοιρασμένη άγγαρία, τ' όμαδικό καζάνι, τά βιβλία, μάθηση κι άμάθεια, τά παράπονα, τό ξύλο ποϋφαγαν, τοϋ Δάσκαλου ή ψυχή κι ή λιγοψυχιά, όλα τής ομάδας τά 'στησε αντίθετά της ή Πολιτεία, τούς έξόρισε, είναι αντίβαρό της κι αντίβαρο τής άδικίας της, άρα είναι όλα δίκαια.

Τέτοια δικαιοσύνη και μένα θά μέ κρίνει — άς μέ κρίνει — ωφελεί τούς πολλούς, μέ τούς πολλούς και γώ.

‘Ο Γέρος ξενυχτᾶ. “Ωσπου κι ή δεύτερη νύχτα πήρε και γύριζε. Τό φεγγάρι βασίλεψε πλαγιαστό, τ' άστρα χαμηλώσανε άργά-άργά. Στο σκοτεινό πέλαγος φανήκανε σειρές φωτάκια κουνιστά, λάμπες γρι-γριά, ένα κουνιστό χωριό, ύστερα κι αυτό έσβυσε. ‘Ο Γέρος έφερε στο νοϋ του τά ήλεκτρικά τής Πολιτείας πού τρεμοσβύνανε.

Σβύνουνε και τά ήλεκτρικά τής Πολιτείας σβύσανε, σκορποϋνε οί εργάτες τής νύχτας, σηκώνονται οί εργάτες τής μέρας.

‘Ανάμεσα μέρα και νύχτα πλήθος οί άνεργοι.

Τά ποντίκια ξέρουνε τήν ώρα τους, βρίσκουνε τά ποντικοφάγια τά πεινασμένα τσιρίζουνε, δαγκάνουνε, οί άνεργοι στίς οϋρές, άφωνοι...

‘Η πολιτεία παίζει ζάρια: όποιος φάει κι όποιος δέ φάει, άλλος τόν έαυτό του άλλος τό διπλανό του τρώει, μόνο ένας γιός πίο κλέφτης προλαβαίνει, ό πόλεμος.

Τήν άλλη μέρα κατέβηκε πριν τόν ήλιο, τοϋ δόσανε τσαϊ ένα κύπελλο και μία κουταλιά ζάχαρη γεμάτη. Πήγανε ύστερα σέ μία παράγγα σάν αποθήκη, αυτός, δυό έξόριστοι νεοφερμένοι κι ό Χτίστης.

Τόν ρωτήσανε τί επάγγελμα κάνει, τί νά τούς πῆ; Τοϋ ξαναλένε:

— “Ολοι ἔδῶ κουβαλοῦμε, καθαρίζομε, ζυμώνομε, μαγειρεύομε, ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλον βοηθιούμαστε, κάνομε μαθήματα, συζήτηση. Τί ξέρεις ἐσύ νά κάνεις; Εἶσαι μέ μᾶς ἢ δέν εἶσαι;

— Μέ σᾶς εἶμαι, τό ξέρετε.

— Γιατί ἔκανες γιατάκι, χωριστά;

— Δέ μοῦ δόσανε θέση πουθενά, μά ὅπου κι ἂν ἔχω γιατάκι πάλι κοντά εἶμαι.

Λέει τότε ὁ ἓνας «δέν καταλαβαίνω». Κι ὁλονῶν τά πρόσωπα φανήκανε σκληρά σά μουτσοῦνες χοντροκομμένες ἀπ’ τήν ἀκατανοησιά. Ὁ πιο ἀβάρετος τοῦ εἶπε:

— Δόσε μας νά καταλάβομε.

— Θέλω κι ἐγώ νά καταλάβετε. Νά λιώσει τό μεδούλι τοῦ κοκκάλου μου ἔδῶ πού κάθομαι, ὥσπου ν’ ἀλληλοκαταλάβομε. Μά θέλετε καί σεῖς ἄραγε νά καταλάβετε;

Ἡ φωνή τοῦ Γέρου ψήλωσε, μίλησε συνεπαρμένος. Τοῦ εἶπανε αὐστηρά:

— Γίνηκες τώρα ἐσύ Κριτής;

— Ναί.

Ὁ Χτίστης ἔκανε ὑπομονή μά τώρα πετάχτηκε εἶπε πώς πῆρε πάλι πολύ θάρρος ὁ ἄχρηστος τοῦτος Γέρος.

— “Ὅσο θάρρος ἔχω, λέει ὁ Γέρος, ἔχω ἄλλον τόσο φόβο, ξέρω τή δύναμή σας καί τή δύναμή μου ἐξίσου, τρέμω ἐξίσου κι ἀψηφῶ.

— Μίλα καθαρά, λίγα λόγια...

— Δέν ξέρω τώρα νά μιλήσω μέ λίγα λόγια καί καθαρά, θά τά βρῶ καί θά τά πῶ τά λίγα καί τά καθαρά, μή μέ βιάζετε, ἢ βία μᾶς ζημιώνει.

Γύρευε νά πιεῖ νερό. Τό μέσα του εἶχε στεγνώσει. Τοῦ δώσανε ἓνα παγούρι, ἔρριξε πίσω τό κεφάλι ἔπινε καί πρόσεχε. Δυό εἶπανε νά λάβει τέλος ἡ συζήτηση. Ἐδωσε πίσω τό παγούρι, ἔσκυψε τό κεφάλι σά νά γύρευε κανένα

πράμα καταγῆς καί πάλι τούς μίλησε:

— Ὁ νόμος πού σπουδάζομε εἶναι μέγας Νόμος, ἡ Δίκαιη Ἐπιστήμη τῆς δουλειᾶς τοῦ ἀνθρώπου, μεγάλη Ἐπιστήμη. Κι ἡ σπουδή της ἀκριβή. Δέν εἶναι ἄλλη πιά ἀκριβή. Δέν εἶναι ἄλλη πιά ἀκριβή σπουδή καί διδαχή, αὐτήν τιμῶ καί σᾶς τούς συντρόφους πού τή μαθαίνετε καί μᾶς τή μαθαίνετε, μαζί πληρώνομε, παθαίνομε. Μά βάζω μέ τό νοῦ μου, φέρτε καί σεῖς στό νοῦ σας μέ πόσα ἔργα καί πάθη, μέ πόσα λόγια καί βάσανα σπουδάζεται σ' ὅλη τή γῆς ἡ Ἐπιστήμη μας τούτη. Μέ πόσες γλῶσσες. Μέ τίς πολλές γλῶσσες καί μιά ἐτούτη ἀκούγεται πότε-πότε ἡ τραγουδιστή.

Τοῦ λένε:

— Μιά γλώσσα μᾶς χρειάζεται καθαρή, αὐτή μᾶς ἀδερφώνει. Ἄν μιλοῦμε πολλές γλῶσσες πάνω σ' ἓνα ξερό νησί τότες θά ἰδεῖς θά μαλώνομε μπρός στό καζάνι, θά χτυπιούμαστε μπρός στό πηγάδι, θά χαλιούμαστε γιά ἓναν λόγο πού τόν λέει ὁ ἓνας ἔτσι ὁ ἄλλος ἄλλιῶς, θά κάνουνε γοῦστο οἱ φύλακες.

Ξαναλέει ὁ Γέρος: Καί μέ πολλά σύνεργα δέ δουλεύομε, μέ τσάπα, μέ κασμά, μέ βιβλία, μέ βελόνες; Πές πώς εἶμαι σύνεργο κι ἐγώ, ἓνα κόσκινο κρεμασμένο στόν τοῖχο, θά μέ χρειαστεῖτε...

— Σέ τί θά χρειαστεῖς; Καλά-καλά δέν ξέρεις καί σύ σέ τί χρειάζεσαι... Καί πολλές ζημιές γίνονται ἄθελά μας, μή ξέροντας...

— Ξέρεις καί νά μή μιλάς; τόν ρωτᾷ ὁ Χτίστης.

— Τό μαθαίνω.

— Δέν εἶναι ὄφελος σέ κανέναν ἡ βουβαμάρα, εἶπε πάλι ὁ πιά παλιός, θά μιλά κι αὐτός καθαρά καί ἴσια, ὅπως τό ζητᾷ ἡ περίσταση.

— Μά τί ξέρει νά πεῖ;

- Ξέρω πολλά τοῦ κόσμου καί τά λέω.
- Νά τόν δοκιμάσομε στήν ψυχαγωγία;
- Μή μοῦ δίνετε κι ὀλόκληρη μερίδα συσσίτιο...
- Θά βοηθᾶς καί στό ξεφόρτωμα ὅποτε φέρνει τρόφιμα ἢ μπενζίνα, βαστᾶς;

— Βαστῶ...

— "Ἄς πάρει κι ἀπ' τή δική μου μερίδα τή μισή ἅμα κάνει βαριές δουλειές, εἶπε ὁ Χτίστης.

Εἶχανε μερέψει πιά τά πράματα μέ τά γνώριμα λόγια «ψυχαγωγία» - «δουλειά» - «μερίδα» - «ξεφόρτωμα». Πρίν διαλυθοῦνε τόν ρώτησε ὁ ἕνας πόσο χρονῶν εἶναι.

— "Ὅσο χρονῶ εἶναι ὁ κόσμος.

"Ὅπου παρ' ὀλίγο νά παρεξηγηθοῦνε πάλι.

Τέλος βγῆκε ἀπόφαση κατέβαινε ὁ Γέρος στά μαθήματα καί σέ ἀγγαρίες. Ἐτοιμάσανε ψυχαγωγία, γιά τήν Ἐθνική ἑορτή νά παραστήσουνε μιά ναυμαχία τοῦ '21. Ὁ Δάσκαλος βρέθηκε πῶς εἶχε κάνει καί βοηθός σέ καραγκιοζοπαίχτη, βρεθήκανε κι ἀρκετοί τραγουδιστές. Ὁ Λαθρέμπορος ἀπ' τήν εὐχαρίστησή του μέ τά κλέφτικα τραγούδια καί τά μπάμ-μπούμ μέ γκαζοντενεκέδες, ἔκανε τά ἔξοδα καί γιά χρωματιστό χαρτί ἀπ' τό μπακάλη. Βρεθήκανε καί δύο ἐνδυμασίες μέ βράκες παλιές ἀπό σπίτια.. Τά καράβια καί τά κανόνια ξετρυπημένα σέ τενεκέ τά σέρνανε μέ σπάγγο σέ τεντωμένο σεντόνι. Στό τέλος τῆς παράστασης στήσανε χορό οἱ ἐξόριστοι καί μερικοί χωριανοί. Ἦτανε νά ξαναγίνει πιό καλή παράσταση μά ὁ Ἐνωματάρχης τ' ἀπαγόρευσε.

"Ἐνα μεσημέρι πλησιάζοντας τό καλοκαίρι φυσοῦσε μπάτης ἀπ' τό πέλαγος κι ὁ Γέρος καθισμένος στό πεζούλι του ἀλαφροστενάζε:

— "Ἰχ νόστιμη θαλασσινή δροσιά...